

קשר משולש

ר' ינון אליה חדאד

שלושה קשרים

מפורסמות וידועות הן שלוש המצוות שעליהן נצטוונו: "יהרג ואל יעבור", הלא הן: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים (סנהדרין עד).

מה מיוחד בשלוש המצוות הללו? מדוע חומרתן גדולה כל כך, ומדוע דווקא בהן שייך הכלל "יהרג ואל יעבור" ולא במצוות אחרות?

פחות מפורסמת היא המימרא הבאה: "אמר רב עמרם אמר רב, שלוש עבירות אין אדם ניצל מהן בכל יום: הרהור עבירה, ועיון תפילה (מחשבה שאם האדם התפלל, מוכרח שתפילתו תיענה), ואבק לשון הרע (ב"ב קסד:).

וגם כאן יש לשאול: מה מיוחד בשלוש העבירות הללו, מדוע כל כך קשה להינצל מהן?¹ האם יש קשר בין השלוש הללו לשלוש החמורות?

אם נתבונן מעט, נמצא תשובות מופלאות לשאלותינו

בשלושה קשרים מרכזיים קשור האדם בימי חייו עלי אדמות: הקשר בינו לבין א-להיו, הקשר בינו לבין אשתו, והקשר שבינו לבין חבריו. דרך שלושת הקשרים הללו נשלח האדם ע"י בוראו לעבוד אותו ולקיים מצוותיו בזה העולם. רוב ככל המצוות, עשה ולא תעשה, מכוונות כלפי הקשרים היסודיים הללו. את הקשרים הללו נדרש האדם לשמר ולטפח ככל יכולתו, לעלות בהם מדרגה לדרגה ולשכלל אותם עד כמה שידו משגת.²

אשר על כן, מנסה היצר הרע לפגוע ככל יכולתו בקשרים הללו, הוא יודע שהם מרכז הכובד של עבודת האדם בעולם. דרכו של היצר"ר היא לנסות לפתות את האדם בנקודות שנראות שוליות יותר בעיני האדם. כמו הנחש שנושך בדרך כלל בעקב הרחוק ממרכז החיות של האדם, כך גם היצר"ר מנסה ללכוד ולהפיל את האדם באותן נקודות שנחשבות פחות משמעותיות. משום כך, כדי לפגוע בקשרים היסודיים הנ"ל, מנסה היצר"ר לכרסם בקצוות שלהן. כדי לפגוע בקשר שבין האדם לא-להיו, מחדיר היצר"ר את עיון התפילה. בכך נוצרת פגיעה קטנה אך משמעותית בקשר זה. ע"י הרהורי עבירה מכרסם היצר"ר בקשר שבין האדם לאשתו.³ ואבק לשון הרע פוגע בעדינות אך בעקביות בקשר שבין

1. כמובן שאין כוונת חז"ל לומר שאין בכוחו של האדם להשמר מעבירות הללו, אלא רצונם לומר שצריך זהירות ושמירה גדולה יותר כדי להנצל מהן. כן ביאר מרן החפץ חיים (בהקדמתו לספרו, הערה שניה).

2. למעשה כל הקשרים הללו הם כעין איחוד מחדש של ישות אחת שמופיעה בהופעות חלוקות. ויש להעמיק עוד בדברים.

3. נראה לומר ש"הרהור עבירה", אף שבד"כ נאמר כלפי אנשים, מ"מ שייך גם בנשים. כל מחשבה שיש בה כדי לפגוע בקשר שבין אשה לבעלה, הרי היא בכלל הרהור עבירה.

האדם לבין חבריו. נמצא שזהירות באותן שלוש עבירות שצינו חז"ל, היא המפתח והיסוד לבניין נכון של הקשרים הכל כך חשובים הללו.

מאחר שאלו קשרים כ"כ משמעותיים, כאמור, פגיעה אנושה בהם אינה באה בחשבון. אף שבכל המצוות נמסר לנו הכלל "וחי בהם" - מוטב שיעבור האדם על רוב המצוות וישאר בחיים, מאשר יהרג ולא יוכל לקיים מצוות, מ"מ לגבי העבירות שעניינן פגיעה יסודית בקשרים הבסיסיים, נאמר לנו "יהרג ואל יעבור". עבודה זרה היא פגיעה אנושה בקשר שבין האדם לא-להיו. גילוי עריות פוגע נוראות בקשר שבין איש לאשתו, ושפיכות דמים היא הפגיעה החמורה יותר בקשר שבין האדם לחבירו. משום כך, מוטב שהאדם ימות, ולא יפגע בקשרים שהם בסיס הכל.

עתה לאחר שנתבאר היסוד החשוב העולה מן הדברים הללו, נוכל להתקדם ולבאר יסודות נוספים הגנוזים בדברי חז"ל.

שנאת חினם

הגמרא במסכת יומא חושפת בפנינו גילוי מפתיע: "שקולה שנאת חினם כנגד שלוש עבירות, עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים". את זאת למדה הגמ' מכך שמקדש ראשון חרב מחמת שלוש העבירות החמורות, ומקדש שני חרב רק מחמת שנאת חினם.

הקושי עולה מאליו מן הדברים: אמנם מובן ששנאה בין אדם לחבירו היא נוראה, אך כיצד יתכן לומר שהיא חמורה משלוש העבירות שעליהן נאמר יהרג ואל יעבור? האם גם על שנאת חினם עדיף שייהרג האדם ולא יעבור? ויותר קשה: הרי שפיכות דמים היא הקצה החריף ביותר של שנאה בין איש לרעהו, איך יתכן אם כן, ששנאת חினם שעדיין לא מגיעה לשפיכות דמים, חמורה יותר משפיכות דמים?

לאור הדברים שביארנו נשיב כך:

אם נתבונן, נראה ששלושת הקשרים הללו מושתתים על אהבה, "ואהבת את ה' א-להיך", "ואהבת לרעך כמוך", ואהבת איש ואשתו שאינה צריכה ציווי. כאשר האדם נגוע במידת שנאת חினם, הוא בעצם מנוע מבניית כל הקשרים הללו. שנאת חினם, היא שנאה ללא סיבה אמיתית. יהודי בשורשו אינו שונא אלא מי שעובר על רצון ה'. כל שנאה הבאה ממניע אחר, היא שנאת חினם, שנאה הנובעת מנוחיותו של האדם. על כן, הנגוע בשנאת חினם לא יכול באמת להתקשר לא-להיו, הוא עלול לשנוא אותו כאשר דברים לא יתרחשו לפי רצונו. הוא לא יכול לאהוב את אשתו באמת, כי ישנא אותה כאשר יראה אחרת נאה הימנה.⁴ הוא לא יכול ליצור קשר של אמת בינו לבין חבריו, גם אותם עשוי הוא לשנוא כשדבר מה בהתנהגותם לא יהיה לרוחו.

4. ודרך אגב, נביא ביאור דרשי למשנה בסוף מסכת גיטין, שם אמרו בית שמאי שלא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה דבר ערוה, ובית הלל אמרו שלא יגרשה אא"כ הקדיחה תבשילו, ורבי עקיבא אמר שיגרשה אפי' אם רק מצא אחרת נאה הימנה. ויש לבאר שכולם מסכימים שאין לגרש אא"כ שונא את אשתו וכדברי הפסי' (מלאכי ב, טז) "כי שנא שלח". אלא שנחלקו מה יכול להביא אדם לידי שנאה. לדעת

נמצא א"כ ששנאת חינם היא תולעת הממיסה ומפרקת את היסוד לכל הקשרים הללו. לפי זה מובנת היטב כוונת חז"ל באומרם "שקולה שנאת חינם כנגד שלוש עבירות ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים". כשיש נגע שנאת חינם, כשהאדם מרשה לעצמו לשנוא את זולתו בלי סיבה אמיתית, אזי אין קיום ואין בסיס לקשרים הללו. דומה הדבר לבונה בניין על פני המים. הבניין יקרוס עוד טרם נבנה. מבחינה זו שנאת חינם עולה על שלוש העבירות הללו. יתכן שאדם יצליח ליצור כראוי את הקשרים הנ"ל, אלא שלבסוף ישל ויפגע בהם בצורה חמורה ע"י עבודה זרה או גילוי עריות או שפיכות דמים. אך כאשר ישנה שנאת חינם, אי אפשר אפי' להתחיל ולייסד את הקשרים הללו.⁵

תורה עם וארץ

אם נפליג מעט, נוכל לומר שכנגד שלושת הקשרים הללו "בקטן", ישנם אותם קשרים "בגדול": העם, התורה והארץ. ה"עם" בנוי על הקשר בין אדם לחברו. אך בעוד הקשר בין אדם לחבר כזה או אחר הוא פרטי ומתחלף מאדם לאדם, קשר העם הוא חיבור כל אנשי העם. ה"תורה" שהיא גילוי רצון ה' לעמו, יוצרת את הקשר העמוק והמשמעותי בין עם ישראל לבין הקב"ה. ה"ארץ" היא כ"אשה" לעם ישראל.

על פי הדברים האלה תתבאר לנו משנה מפורסמת ממסכת אבות הדורשת ביאור והסבר. במסכת אבות (פרק ה משנה ט) למדונו חז"ל: "גלות באה לעולם על עובדי ע"ז ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ועל השמטת הארץ".

על פניה משנה זו מעוררת שאלות קשות: א. מובן מה הקשר ההגיוני בין אי שמירת השמיטה לבין גלות, אך מה הקשר בין גלות לבין שלוש העבירות החמורות? ב. כיצד יתכן ששמיטה, שוודאי לא נאמר עליה "יהרג ואל יעבור", נמנית יחד עם שלוש העבירות החמורות?

כדי להשיב על שאלותינו, עלינו להתבונן בתכלית מצוות השמיטה. כאשר נחפש, נופתע למצוא שלמצוות השמיטה יש שלוש מטרות: א. להזכיר לנו שהארץ שייכת לה', וכדברי הגמ' במסכת סנהדרין (טל): "אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי". ב. לדאוג לחלשים בעם, וכלשון הפסוק: "והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך" (שמות כג, יא). ג. לתת מנוחה לארץ: "ושבתה הארץ שבת לה" (ויקרא כה, ב).

ב"ש, המייצגים את השאיפה לשלימות, לא יתכן שאדם ישנא את אשתו א"כ עברה עבירה חמורה. בית הלל לעומתם סוברים שהמציאות אינה מושלמת עדין, וא"כ די בכך שהאשה לא תספק את צרכי הבעל כראוי כדי שתפתח בו שנאה כלפיה. ורבי עקיבא סובר שיתכן אפילו שישנא האדם את אשתו אע"פ שאין בה שום פגם, אלא בו יש פגם, שמצא אחרת נאה הימנה. ניתן לומר שרבי עקיבא מזהיר את האדם, שאם רואה אשה נאה מאשתו, והדבר תופס את תשומת ליבו, הרי שעליו לשים לב ולתקן את פגמי לבבו. דרך אגב. ידוע מה שאמרו שכנגד שנאת חינם יש להרבות באהבת חינם. והיו שהתנגדו לביטוי "אהבת חינם", כי אהבת ישראל לעולם אינה לחינם. ויש להשיב על כך, כי אמנם בעומק אין אהבת חינם, אך כאשר האדם הוא בעל מום, ונפשו מוצאת סיבות מוטעות לשנאה, דהיינו שנאת חינם, צריך אותו האדם להרגיל את עצמו לאהוב גם בלי למצוא סיבה, כיוון שבאמת ישנה סיבה, אך הוא מנוע מלחוש בה.

לא קשה להבחין ששלוש המטרות הללו הן בעצם חיזוק הקשרים הבסיסיים הנזכרים: חיזוק הקשר בין עם ישראל לקב"ה, חיזוק הקשרים בעם בין השכבות החזקות לשכבות החלשות וחיזוק הקשר בין העם לארץ.

כעת מובן יותר מדוע נמנית השמיטה יחד עם שלוש העבירות הללו. אך עדיין עלינו לבאר את משמעות עונש הגלות.

תחילה יש להזכיר דבר ידוע. עונש לא נועד כדי לנקום בחוטא. עונש נועד כדי לעורר אותו לשוב בתשובה על חטאיו. משום כך לכל עוון יש את העונש הראוי לו. משום כך מידותיו של הקב"ה הן מידה כנגד מידה כידוע.

גלות עם ישראל מארצו אמורה לגרום לעם ישראל לשוב בתשובה ולכסוף לתקן את הפגמים שמחמתם נאלץ לגלות מארצו. אחת הדרכים לגרום לאדם להתגעגע לדבר מה, היא מניעת אותו הדבר מהאדם. כאשר האדם מורחק מדבר חשוב, גם אם קודם לכן זלזל ולא החשיב כראוי את הדבר, כעת הוא משתוקק ונכסף אליו מאוד.

הגלות המרה כוללת בתוכה הרחקה עצומה ופגיעה לכאורה בקשרים היסודיים ביותר. תחילה, ניתוק כואב בין העם לארצו, כעין ניתוק של בעל מאשתו האהובה. בנוסף העם מפוזר ומפורד בארצות שונות ומשונות, כאן יש פגיעה בקשר הלאומי של בין אדם לחברו. ובנוסף בגלות נוצר כעין ריחוק בין העם לה' וכדברי חז"ל (חגיגה ה:): "כיוון שגלו ישראל אין לך ביטול תורה גדול מזה". המרחק המכאיב הזה מכל הקשרים היסודיים הללו, לא נועד כדי להכאיב סתם, הוא נועד כדי לעורר את העם אל רצונותיו ומאוייו האמיתיים. בעומק ליבו, עם ישראל כמה לקשר אדיר וחזק בינו לבין הקב"ה. הוא כמה להיות עם מאוחד וחזק. והוא מתגעגע וכוסף לשוב ולהיות עם בארצו. בעקבות הגלות הרצונות הללו, שהיו חבויים בעומק הלב, עד שלפעמים היה נראה כאילו אין בהם באמת עוד חפץ, הולכים ופורצים החוצה בעצמה מתחזקת והולכת. עם ישראל מבין עד כמה הוא היה זקוק לקשרים הללו וכמה טעה כשזלזל בהם כאשר היו בהישג ידו. זהו התיקון ההגון והטוב ביותר, תיקון שמעורר את העם לרצות את שלימותו האמיתית.

נשמה לעם עליה

שלושת הקשרים הללו, קשורים הם זה בזה. אין אחד מהם עומד בפני עצמו, הן ברמה הפרטית והן ברמה הכללית. הטעם לכך, ששלושתם מיועדים למטרה אחת, תיקון עולם במלכות שדי. חסרון או פגם באחד מהם, פוגע במטרה זו. הדבר נרמז בפסוק המפורסם (ישעיה מב, ה) "נתן נשמה לעם עליה". נשמה היא הקשר שבין האדם לא-להיו. וכך יש לפרש את הפסוק: אם העם הוא "עם" מאוחד ושלם, והוא "עליה" על ארצו הקדושה ארץ ישראל, אז זוכה הוא וגם הקשר בינו לבין א-להיו הולך ומתעלה.

זכינו בדורנו ועם ישראל שב לארצו לאחר שנות גלות ארוכות ומרות. הגעגועים לארץ היו עצומים, הכמיהה לשוב ולהיות עם אחד גברה והלכה, והצימאון לקשר אמיתי ומרומם עם א-ל חי זועק מגרונו הניחר. דא עקא, שבמהלך הגלות עם התרבות הגעגועים למצבנו

השלם והמתוקן, דבקו בנו ברבות הזמן סיגים וקליפות רבים.⁶ עד כדי כך שלפעמים למראית עין נראה שאין באמת כמיהה לארץ, שאין באמת רצון לאחדות ואין שאיפה להידבק בבוראנו. אך זו רק מעטפת חיצונית. מתחתיה גועש בתוך העם רצון אמיתי לתיקון שלם. תיקון שבא יבוא, על אף הכאב העצום שבזיכוכ הקליפות המעכבות. כאשר יתוקנו כל אלו, אזי יתרומם עם ישראל לדרגות עצומות, ויוביל את העולם כולו לתיקונו במלכות שדי, "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד"

---

6. נראה שעל סיגים אלו אמרו חז"ל (פסחים פז): אמר רבי אלעזר: לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים. ומסתבר שאין הכוונה דוקא לגרים ממש, אלא גם לאותם חלקים בלתי מבוררים שדבקו בעם ישראל, ועם ישראל עמל לבררם ולהעלותם.